

- // Наукові основи збереження біотичної різноманітності. Тематичний збірник. Вип. 5, 2003. Львів: Ліга-Прес, 2004. — С. 14–20.
2. Біологічна рекультивация залізородних відвалів Криворіжжя шляхом створення ковилово-кострицево-різнотравних угруповань (методичні рекомендації) / А.Ю. Мазур, В.В. Кучеровський, Г.Н. Шоль, М.О. Баранець, Т.В. Сіренко, А.О. Павленко. — Кривий Ріг, 2014. — 20 с.
  3. Сметана О.М. Диференціяція екоотопів посттехногенних ландшафтів (гігорта літохімічний аспект) / О.М. Сметана, О.О. Долина, Ю.В. Ярошук // Питання біоіндикації та екології, 2013. — Вип. 18, № 1. — С. 11–16.
  4. Сметана О.М. Обґрунтування створення техногенного заказника «Першотравневий» / О.М. Сметана, О.О. Красова, О.О. Долина, Ю.В. Ярошук, Я.В. Таран, Є.О. Головенко // Вісник ДДАЕУ, 2014, № 1 (33). — С. 162–166.
  5. Таран Я.В. До питання про комплексне використання земель порушених гірничими роботами / Я.В. Таран, О.М. Сметана // Рекультивация складних технооекосистем у новому тисячолітті: ноосферний аспект: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. — Дніпропетровськ: ДДАУ, 2012. С. 57–60.
  6. Червона книга Дніпропетровської області (рослинний світ) / За ред. А. П. Травлеєва. — Дніпропетровськ : ВВК Баланс-Клуб, 2010. — 500 с.
  7. Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я.П. Дідуха. — К.: Глобалконсалтинг, 2009. — 912 с.
  8. Шапар А.Г. Розвиток територіальних систем збереження біорізноманіття — природно-заповідного фонду та екологічної мережі / А.Г. Шапар, О.О. Скрипник, С.М. Сметана, А.М. Шпилка // Екологія і природокористування, 2012, Вип. 15. — С. 55–67.

ГЕРБАРНА СПРАВА В УКРАЇНІ

Линовицька А.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Історія гербарію, як явища, досить давня і корінням сягає аж у Середньовіччя. Щоправда тоді словом «гербарій» називали книги про рослини, зазвичай медичного спрямування.

На думку деяких вчених, найдавнішим з гербаріїв, що збереглися, є анонімний і недатований гербарій, що зберігається в одній з бібліотек Риму, так званий «гербарій А»; він містить на 322 аркушах 355 наклеєних рослин, в числі яких ряд альпійських видів. У 1545-1550 рр. був створений гербарій Петроліні, що нині зберігається в Римі і відомий як «гербарій В»; він містить в чотирьох томах 1347 наклеєних і пронумерованих рослин та забезпечений алфавітним переліком видів.

Історія гербарної справи на Україні тісно пов'язана з історією флористичних досліджень на її території. Більш-менш серйозне вивчення флори України почалось у XVII ст., коли за наказом Катерини II було споряджено п'ять експедицій для дослідження природних ресурсів Російської імперії на всіх її теренах. Маршрут однієї з цих експедицій, очолюваної зоологом і ботаніком, дійсним членом Петербурзької академії наук І. А. Гюльденшtedтом, пролягав через губернії Київською учбового округу. У 1773-1774 рр. вчений проїхав через Харківську, Полтавську, Київську і Чернігівську губернії до Петербурга.

Великий вклад у розвиток гербарної справи на території України та створення великих наукових гербаріїв та іменних гербарних колекцій належить таким вченим як Вілібальд Готліб Бессер, Антон Лук'янович Анд-

ржійовський, Рудольф Ернестович Траутфеттер, Панас Семенович Рогович, Іван Федорович Шмальгаузен, Володимир Іполитович Липський, Федір Кіндратович Біберштейн, Василь Матвійович Черняєв та інші [3].

Найбільшим гербарним зібранням в Україні є Гербарій Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України.

Згідно з міжнародною типіфікацією гербарних колекцій, Національний гербарій України — Гербарій Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України (KW) — за своїм обсягом (2 040 000 одиниць зберігання (о.з.)) і характером функціонування є національним гербарієм, який у географічному аспекті представляє флору окремої країни та суміжних територій.

Відповідно до міжнародного реєстру гербарних колекцій Index Herbariorum (IH), де Національний гербарій України зареєстрований за акронімом KW, він є одним із 30-ти гербарних колекцій світу, які володіють фондами понад 2 000 000 о.з. На теренах Східної Європи KW є третім — поступається лише російському Гербарію Ботанічного інституту імені В. Л. Комарова РАН (LE, 7 160 000 о.з.) та чеському Гербарію Празького університету (PRC, 2 200 000 о.з.).

На сьогодні Гербарій KW складається з шести основних підрозділів — гербарію судинних рослин (1 839 583 о.з.), мікологічного (86 520 о.з.), ліхенологічного (63000 о.з.), бріологічного (37 400 о.з.) гербаріїв, альготеки (27 810 о.з.) та палінотеки (1 109 о.з.). Крім фондових, у KW є матеріали запасників — збори попередніх років (90 000—100 000 зразків судинних рослин, близько 40 000 зразків грибів і грибоподібних організмів, близько 50 000 зразків лишайників), які потребують науково-технічного опрацювання та інсерції до основного фонду [4].

Офіційною датою заснування гербарію Полтавського педагогічного університету вважається 2005 рік, хоча поступове накопичення гербарного матеріалу розпочалося у 1960-х роках з появою природничого факультету і пов'язане з ім'ям доцента кафедри ботаніки Р. Ганжі. Під керівництвом Р. Ганжі проводилися збір, висушування та монтування гербарію під час проведення польових практик у Диканьських лісах, а пізніше — на біостаціонарі «Лучки» (Кобеляцький район Полтавської обл.). Частина гербарних матеріалів (зразки з Португалії та Росії) Р. Ганжа, очевидно, одержав по обміну з іншими науковими установами.

На сьогодні в науковому гербарії кафедри ботаніки ПНПУ імені В. Г. Короленка налічується близько 10000 аркушів. Щорічно гербарний фонд поповнюється 700 гербарними зразками. Зараз проводиться робота по створенню комп'ютерного каталогу фондів гербарію [1].

Цінним гербарієм з наукової точки зору вважається такий, що вміло і повно зібраний, добре засушений і містить докладну етикетку.

Формат етикеток може бути від 10x7 до 14x 9см. Не бажано на етикетці розміщувати зайві написи та рисунки. Варто написати назву установи та тематику колекції. З малюнків можна помістити контурну карту із зазначенням місця збирання.

Виготовлений гербарій розміщують в спеціальних шафах. Вони мають мати гумові прокладки на дверях, щоб вберегтися від шкідливих комах. На полицях рослини розміщуються в папках товщиною 10-20 см, або в папках. Гербарні зразки нових зборів потрібно відразу ж розкласти по місцях. Не варто допускати накопичення нерозібраного матеріалу, тому що це зменшує можливість зараження колекції шкідниками. Для користування гербарієм потрібно мати картотеку або електронну базу даних [2].

Отже, гербарні зразки як цінний науковий матеріал почали активно застосовуватися в період систематичного і кропіткого дослідження флор різних місцевостей. Нині зібрані гербарні колекції зберігаються у вигляді наукових та навчальних гербаріїв, що активно поповнюються та критично переглядаються.

Література

1. Гомля Л. М. Гербарій кафедри ботаніки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: історія та сьогодення [Текст] / Л. М. Гомля, К. Ю. Агаркова // Методика навчання природничих дисциплін у вищій та середній школі. XX Каришинські читання : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 29-30 трав. 2013р.) / за заг. ред. М. В. Грицькової ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Ін-т педагогіки НАПН України, Полтавська міська рада та ін. — Полтава, 2013. — С. 73–74.
2. Козак І. В., Міхеєва Г. М. Сучасні підходи до виготовлення і використання гербаріїв / І. В. Козак, Г. М. Міхеєва // «Біологічні дослідження — 2014»: Збірник наукових праць V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених і студентів. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — С.515-517
3. Чопик В. І. Гербарій. Історія створення та функціонування / В. І. Чопик, Т. Я. Мякушко. — К.: Фітосоціоцентр, 1999. — 130 с.
4. Шиян Н. М., Дудка І. О., Кондратюк С. Я., Царенко П. М., Вірченко В. М., Безусько Л. Г. Національному гербарію України — 90 років / Н. М. Шиян та ін. —К.: Укр. ботан. журн., 2012. — т.69, № 1.

НОВІ ВІДОМОСТІ ПРО ПОШИРЕННЯ МОХОПОДІБНИХ НА ПОРОДНИХ ВІДВАЛАХ ЧЕРВОНОГРАДСЬКОГО ГІРНИЧОПРОМИСЛОВОГО РАЙОНУ

Лобачевська О.В.¹, Соханьчак Р.Р.¹, Карпінець Л.І.²

¹Інститут екології Карпат НАН України

²Львівський національний університет імені Івана Франка

У межах Червоноградського гірничопромислового району (ЧГПР) м. Соснівки Сокальського району, що належить до Львівсько-Волинського вугільного басейну, знаходяться відвали 2 вугільних шахт "Надія" і "Візейська" та Центральної збагачувальної фабрики (ЦЗФ) "Червоноградська". Породні відвали негативно впливають на екологічний стан гірничопромислового району: унаслідок забруднення важкими металами, виділення пилу та самозагоряння териконів у повітря, ґрунтові води, ґрунт потрапляють небезпечні хімічні речовини та сполуки. Розвиток рослинності на відвалах залежить від природно-кліматичних умов території, ступеня її техногенної деструкції, екологічних умов та історії виникнення девастованих ландшафтів [1].

На стадії заростання вугільних відвалів провідна роль належить утворенню мохового покриву спочатку зі спорадичних невеликих дернин, а згодом мохових обростань зі значним домінуванням та піонерних угруповань бріофітів з травами і деревними видами. Мохоподібні, які характеризуються широкою амплітудою пристосувань до чинників природного середовища, високою екологічною пластичністю і значним потенціалом до